

Grote Trap broedvogel in Kennemerland?

Een kijkje in historische bronnen

Chris van Deursen beschikte over een schier eindeloze nieuwsgierigheid. Vooral wanneer het ging om zaken de natuur betreffende. Overal - maar vooral in de geschiedenis - diepte hij onderwerpen op, die interessant waren voor de Fitis-lezer. Meestal geen tijdgebonden onderwerpen. Chris schreef menig Fitisverhaal voor 'als het mee kan'. Deze bijdrage over de Grote Trap in Kennemerland was zo'n verhaal voor wat je achter de hand houdt. Graag drukken we het nu af als een hommage voor deze vogelaar, die zoveel mooie inspiratie op anderen overbracht.

Er is een bonte verzameling van alle voorschriften voor Holland, Zeeland en West-Friesland ten aanzien van de jacht in de meest uitgebreide zin uit de periode van 1595 tot ver in de 18e eeuw. Een kleine vijftig stuks liefst. Dat zijn de 'Placcaten, Ordonnantien ende Resolutien op 't stuck van de Wildernisse, Hout-vesterye, Vogelerye ende Visscherye; Tegens het onbehoorlijck Jagen ende Schieten; Als mede op 't houden van Duyven: 't stellen van Vogel-koyen: 't houden van Eenden, ende tegens het schieten omtrent de selve'. Deze voorschriften werden om de zoveel tijd herzien ('gerenoveert uytgegeven') met allerlei nieuwe 'Waerschouwingen, Ordinanties en Nadere Ordinanties, Instructies, Ordres, Verklaringen, Ampliaties' en andere beperkende maatregelen (en straffen bij overtreding), waarin overheden altijd al vindingrijk zijn geweest. Dit geeft wel aan dat het bij de jacht ging om een groot economisch belang. Deze voorschriften geven bovendien een aardig inkijkje bij de zeer kleine groep ('old boys network') die gerechtigd was te jagen, met welke middelen, in welke tijd, met welke frequentie en op welk wild.

Dat laatste is voor de vogelaar van nu

wellicht het meest interessant. In verschillende plakكاتen staat een duidelijke opsomming van dieren, die voor de jacht aantrekkelijk zijn. Dat is vaak, maar lang niet altijd, een uitvoerig scala, maar opvallend is dat in die plakكاتen steevast soorten genoemd worden, die thans erg tot de verbeelding spreken. Nog in de 18e eeuw namelijk komen die soorten als jachtwild in de 'Wildernisse' voor. Die 'Wildernisse' was een benaming die voornamelijk betrekking had op de duinen, het grootste aaneengesloten jachtterrein in eigendom van de Staten van Holland en West-Friesland. Zo staat in het 'Placaat en ordonnantie op de Houtvesterye en de Jagt in Holland en Westvriesland' van 22 juli 1767 dat Prins Willem van Oranje vaststelt dat de jacht en stroperij in het gebied uit de hand loopt of dat dreigt te gaan doen. Daarom staat op pagina 4 te lezen:

"Allen den geenen die deezen zullen zien of hooren leezen salut . Doen te weeten: Alzoo t'Onzer kennisse gekoomen is dat gelijks in de Bosschen, Klingen, Duinen, Wildernissen mitsgaders in het Vlakke en andere Plaetsen onder den bedrijven van de houtvesterye en Duinmeyerschap van Holland en West-

vriesland zeer grote excessen gebeuren die geperpetreert worden by veele en diverse Persoonen zoo in het vangen, rooven, schieten en vernielen van ontalryk veel haezen, konynen en ander lopend Wildt; als ook in het vangen rooven en schieten van Patryzen, Faisanten, Korhoenderen, wilde Swaenen, Trapganzen, Reigeren, Scholvaers, Kraenen en ander vliegend Wildt, en dat met Honden, Netten, Strikken, Bussen, Boogen en anderszins. Item dat veele en diverse Persoonen hen tot noch toe onderwonden hebben onder den bedryve van de voorsz houtvesterye naar Haezen, Konynen, Patryzen en an-

FIGUUR 1 Grote Trap bij Stonehenge, uit George Edwards "History of British Birds, 1743-1751". Midden 18e eeuw kwam deze soort nog voor als broedvogel in Midden-Engeland. Begin 19e eeuw was hij er verdwenen. Sinds 2004 is de soort geherintroduceerd, in een poging om weer een Britse broedpopulatie op te bouwen. Het grote succes moet nog worden behaald, hoewel er enkele jongen zijn uitgebreed en losgelaten.

der)zoo lopend als vliegend Wildt hiervoor genoemd te Jaegen, zonder daar toe gequalificeert te zyn.

Dat meede het Geboomte, Ryzen (hakhout) en Ruigten wassende in de voorsz Bosschen, Duinen en Wildernissen dagelyks afgehouden, gebrooken en vernielt worden alles contrarie de oude Ordonantiën daar op gemaakt waar inne nootzakelyk dient voorzien omme de verdere vernielinge en verderffnisse van het voorsz Wildt en Wildernissen te verhoeden".

De naam Trapgans is een van die regelmatig terugkerende namen, maar de vraag is of ze ook in onze omgeving permanent voorkwamen? In een ouder historisch handschrift, 'Jacht-bedryff' (ca. 1635), (Kon. Bibliotheek Signatuur: 128 A 32, f. 179v-180r) toegeschreven aan de Opperhoutvester Cornelis Jacobszoon van Heenvliet], staat een gedeeltelijk antwoord. Heenvliet schrijft bij de 'Crane (Kraanvogel)' terloops: "Plachten sich oock hier te lande t'onthouden gelijk ook de trapgans, inde wilde veenen ende dat is oorsaecke bejide van oudts inden placcaete zijn gestelt. Sedert de veenen soo gepopuleert zijn, en blijven daer geene meer, maar comen bij wijlen, en gaen als d'andere wintertochtvogels. En als hij in dese landen uijt 't Oosten over comt soo is hij een voorbode van groote koude, roept ko ko. 't Is gantsch geen schadelijck vogel, en een seer goet eeten, jae beter als een trapgans. Nemen als de trapgansen haer voedsel op raepsaet ende andere landen daer 't beste ende soetste is.

In het in 1773 verschenen 37-delige werk van de hand van Maarten Houttuyn "Natuurlijke Historie of uitvoerige beschryving der Dieren, Planten en Mineralen volgens het Samenstel van den Heer Linnaeus", staat over de Grote Trap te lezen:

"In onze Provinciën ontmoet men hun

AFBEELDING 2 Deel 1 van de 37-delige serie van F. Houttuyn

zeer zelden, niettegenstaande ‘er, in het Hollandsche Plakkaat op de Houtvestery en Jagt, onder het vliegend Wild of Edel Gevogelte; dat niemand, die niet tot de Jagt gerechtigd is, vangen, schieten of dooden mag; uitdrukkelyk melding van wordt gemaakt”.

Het heeft er alle schijn van dat de Grote Trap, zeker de laatste eeuwen, niet (meer?) in ons land broedde en dat zijn naam slechts routinematig in verschillende opvolgende plakkatens werd opgenomen.

Of misschien toch...?

Maria van Hongarije, jongere zus van Keizer Karel V, in 1531 door haar broer tot landvoogdes van de Nederlanden benoemd, was, met vele anderen, door

Willem van Oranje, en diens eerste vrouw Anna van Egmond, uitgenodigd voor het doopfeest van dochter Maria. Dat was op 12 december 1553. Na de plechtigheid gaf de jonge vader in het kasteel van Breda, zoals te doen gebruikelijk, een banket, waarvoor hij kosten noch moeite had gespaard. Vooral gevogelte was daarbij rijk vertegenwoordigd. Uit bewaard gebleven lijsten blijkt wat de koks te verwerken kregen. Daarop prijken reigers (3 stuks) en zwanen (15). Verder eenden (74) en Wintertalingen (198). Qua aantal zijn 360 plevieren ruim vertegenwoordigd en wat te denken van 26 Roerdampen! Patrijzen ‘scoorden’ met 163 stuks hoog, maar Houtsnippen (52) waren kennelijk moeilijker te bemachtigen. Kippen waren met 200 en kapoenen (gecastreerde hanen) met 92 stuks vertegenwoordigd. De prinselijke keuken bereidde verder nog 35 Fazanten, 6 Korhoenders, 18 Pauwen en 26 Kalkoenen, die toen in Europa nog nauwelijks bekend waren. De lijsten vermelden ook nog eens 101 Trapganzen! Zo’n groot aantal is nu onvoorstelbaar. Het zou er op kunnen duiden dat de soort toen wel degelijk aanwezig was in het Brabantse land, want aanvoer van elders, van een dergelijk aantal, lijkt moeilijk haalbaar, zeker bij ontbreken van gekoeld vervoer en opslag met vriescapaciteit. Voeg daarbij de grote schuwheid van deze vogel en het lijkt aannemelijk dat alleen vakkundige jagers, met kennis van lokale jachtgebieden, een dergelijk tableau konden halen, ook gelet op de wat primitieve wapens die men gebruikte. Dat de genoemde 101 Trapganzen alle tot de categorie ‘Wintertochtvogels’ hebben behoord ligt nauwelijks voor de hand. Er zou dan immers sprake moeten zijn geweest van een enorme massaverplaatsing (want elke geschoten Grote Trap staat voor vele gealarmeerde en vluchtende vogels) en die lijkt vrijwel

uitgesloten. Was, door deze enorme aderlating, de Grote Trappopulatie in Brabant sindsdien verdwenen?

Wie het allemaal weet mag het zeggen, maar helemaal onmogelijk lijkt het niet dat ooit, heel lang geleden, ook in onze contreien deze magnifieke vogels te zien waren.

Tenslotte nog enkele noten uit Houttuyn's Natuurlijke Historie (dat géén vertaling is van een buitenlands werk), die aangeven dat men verbazend veel over deze soort wist, en dat zou kunnen duiden op overgeleverde kennis uit vroegere praktijkervaringen met deze soort in Nederland, mogelijk als broedvogel!

“'s Winters, niettemin, eeten zy Wortelen, Koolsbladen, en dergelyke Spyze. Hun Leven duurt omtrent, vyftien Jaaren. Zy hebben geen gewoon Geluid, uitgenomen iets, 't gene zweemt naar dat van den Raave. Hun vlees is, tweedereley, nagenoeg als dat der Kalkoenen: het eene, naamelyk wit; het andere een weinig bruin en korter van Vezel-draaden, 't welk men aan de Dyën en aan 't Gebeente, vindt, zynde het lekkerste. Ook verschillen, zy in smaak zeer weinig, gelyk alle de genen, die 'er van gegeten hebben, toestemmen”.

“Men vangt ze met een Hoek (haak), maakende daar aan Appelen of Vleesch vast; of schiet ze met den Snaphaan, verbergende zig, ten dien einde, agter eenige Hoogte of Boschagie, of in een Wagen, met Hooy of Strooy gedekt, zittende. Met goede Windhonden kan menze, ook somtyds vangen, die deeze Vogelen dikwijls betrappen, voor dat zy zig van den Grond hebben opgeheven, of terwyl zy 'er nog maar weinig af zyn.

“Zy hebben in 't geheel geen schrik voor Paarden, maar voor Honden zyn zy ten

uiterste bevreesd. De Visschers zoeken het Dons van deezen Vogel, zegt men, om den Visch te lokken: alzo hetzelve, op 't Water geworpen, als Muggen of Vliegen zig vertoont, door zyne beweging en gedaante. Ook kan men de Pennen, om te schryven, gebruiken, even als die der Ganzen en Zwaanen”.

“Van 't gebruik der Trapganzen is reeds gesproken. Men houdtze, op veele plaatsen, voor een groote lekkerny, inzonderheid Jong zynde, wanneer zy, in Volkryke Steden, geen Spyze zyn voor den gemeenen (gewone) Man. Hun Vlees, ondertussen, verschaft een Voedsel dat zwaar om te verduuwen (verteren) is. Van den Hoofdvederen wordt tegen de Kraauwagie, of drooge Schurft, veel werks gemaakt. Het Vet is, gelyk dat der Ganzen en Eenden, tot veelerley oogmerken dienstig, en in de Aambeien zeer verzagtende”.

■ Chris van Deursen